

İZMİRDE ROMA DEVRİNE AİT FORUMDA YAPILAN HAFRİYAT HAKKINDA İHZARİ RAPOR

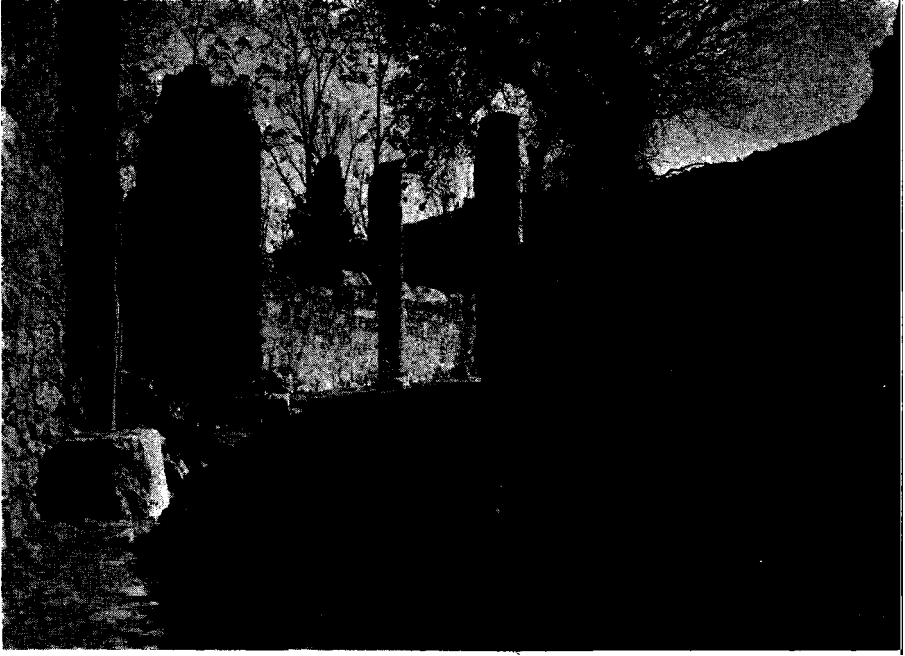
Abideleri Koruma Heyeti azasından
Prof. F. Miltner

İzmir Müzesi Müdürü
Selâhattin

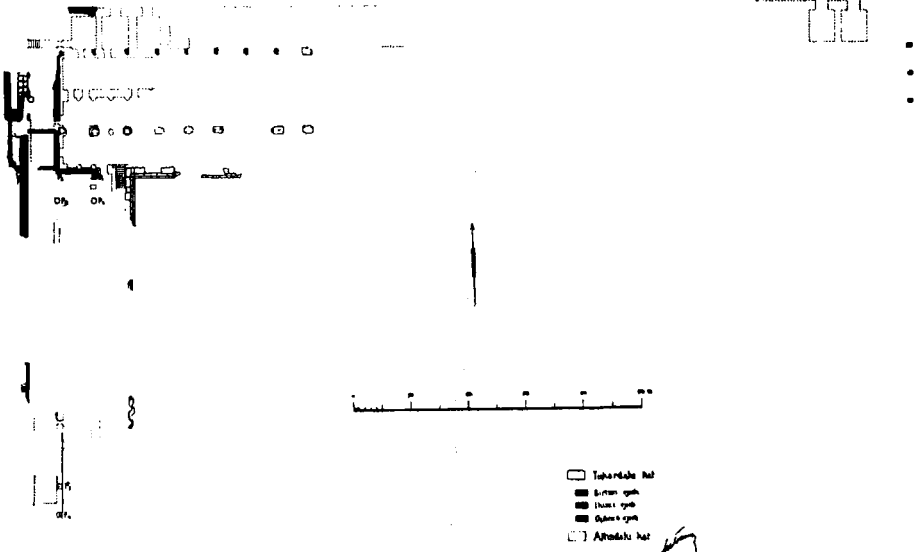
Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekâleti, Cümhuriyet devrinin değerli eserlerinden birisi olan İzmir Müzesini tesis etmekle bu havaliye verdiği ehemmiyeti ispat etmiştir. Bu teşebbüs birkaç sene zarfında mühim bir inkişaf göstermiştir. Müze idaresi mevcut eserleri muhafaza ile iktifa etmiyerek, kendi sahası dahilinde ilmî araştırmalar yapması, tabiatile çok isabetli bir hareket olmuştur. Bu hareketi bir arzu ve hevesten ziyade zarurî olarak telâkki etmek daha doğrudur. Çünkü, İzmir gibi çok devam eden değişiklikler geçirmiş bir şehrin asarîatıkası birçok tehlikelere maruz kalmıştır. Son yirmi otuz sene zarfında ve büyük harp esnasında birçok tarihi eserler, bir daha elde edilemeyecek surette, ortadan kaybolmuşlardır. Bu sebeple hiç olmazsa geri kalmış olanları kurtarmak bir borç teşkil ediyordu.

Son iki sene zarfında Maarif Vekâletinin emir ve himayesi, İzmir Asarîatika Cemiyetinin yardımile yapılmış olan hafriyatın şimdiye kadar hiç tanınmıyan bir abideyi bize kazandırmış olmasını mes'ut bir hadise olarak kaydetmek lâzımdır.

Hafriyat, limanın cenubuşarkî tarafında, Pagos dağının oldukça alçak bir kabartısında Namazgâh denilen eski Türk kabristanında yapılmaktadır. Aradan birçok kıvrımlarla geçen yol, mezarlığı gayrimüsavi iki kısma ayırmaktadır. Bu yolun hemen başında mezar duvarının arasında iki yarım sütun bulunmakta idi. Beş metre yüksekliğinde olup (Breceia) taşından yapılmış bulunan bu sütunlar kadim mesnetleri üzerinde duruyorlardı. Kabristanın kenarında görüeln vaziyet bunların asıl yerlerinde durduklarını gösteriyordu. Bu iki sütunun takriben 125 metre şarkında (Resim: 1) modern caddeye (dikili taş) ismini veren aynı tarzda üç sütunun bulunuşu mezarlığın altında mühim bir eski eser bakıyesi bulunacağını ümit ettiriyordu. Çok az para ile başlanan bu hafriyatta tabiatile 1600 metre murabbarı sahayı tamamilen meydana çıkarmak güçtü. Fakat: Şimaligarbî köşesinde hiç olmazsa tesisatın nev'i ve mahiyeti hakkında bir fikir edinebilecek kadar bir kısım meydana çıkarıldı. Kabristan duvarlarının içinde kalan iki sütunun garptan şarka uzuyan ve halen yedi tanesi asıl yerlerinde dikili bulunan sütunlar sırasına ait oldukları anlaşıldı (Resim: 2). Bu sütunlar sırası garp istikametinde dört köşeli bir sütunla nihayetleniyordu. Bu taş modern bir evin duvarı içinde kalmıştır (Resim: 3) . Şark nihayeti yine aynı tarzda dört köşeli bir (Breceia) sütunle bitiyor.

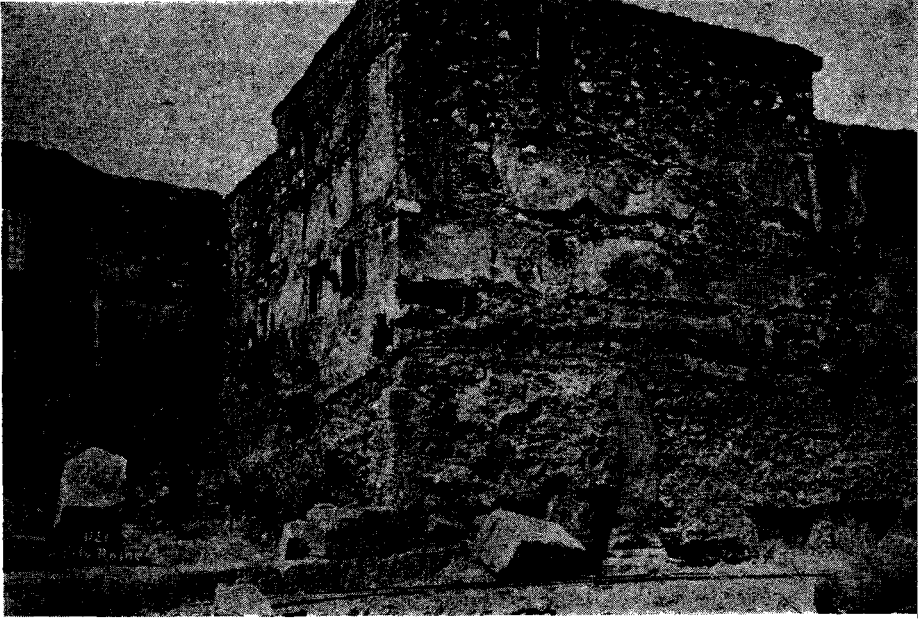
Res. 1 — Dikilitaş sokağı, (hafriyattan evvel)

Res. 2 — Hafriyatın umumî temeli

Bu sütunlar sırasının takriben 13 metre işmalinde bir sıra temel kaplama taşları bulundu. Bunların ölçüleri ve yuvarlak delikelri burada vaktile bir yarım sütunlar sırasının mevcut olduğunu açıkça gösteriyor. Bu sütunların birçok kırıkları molozlar içinde bulundu.

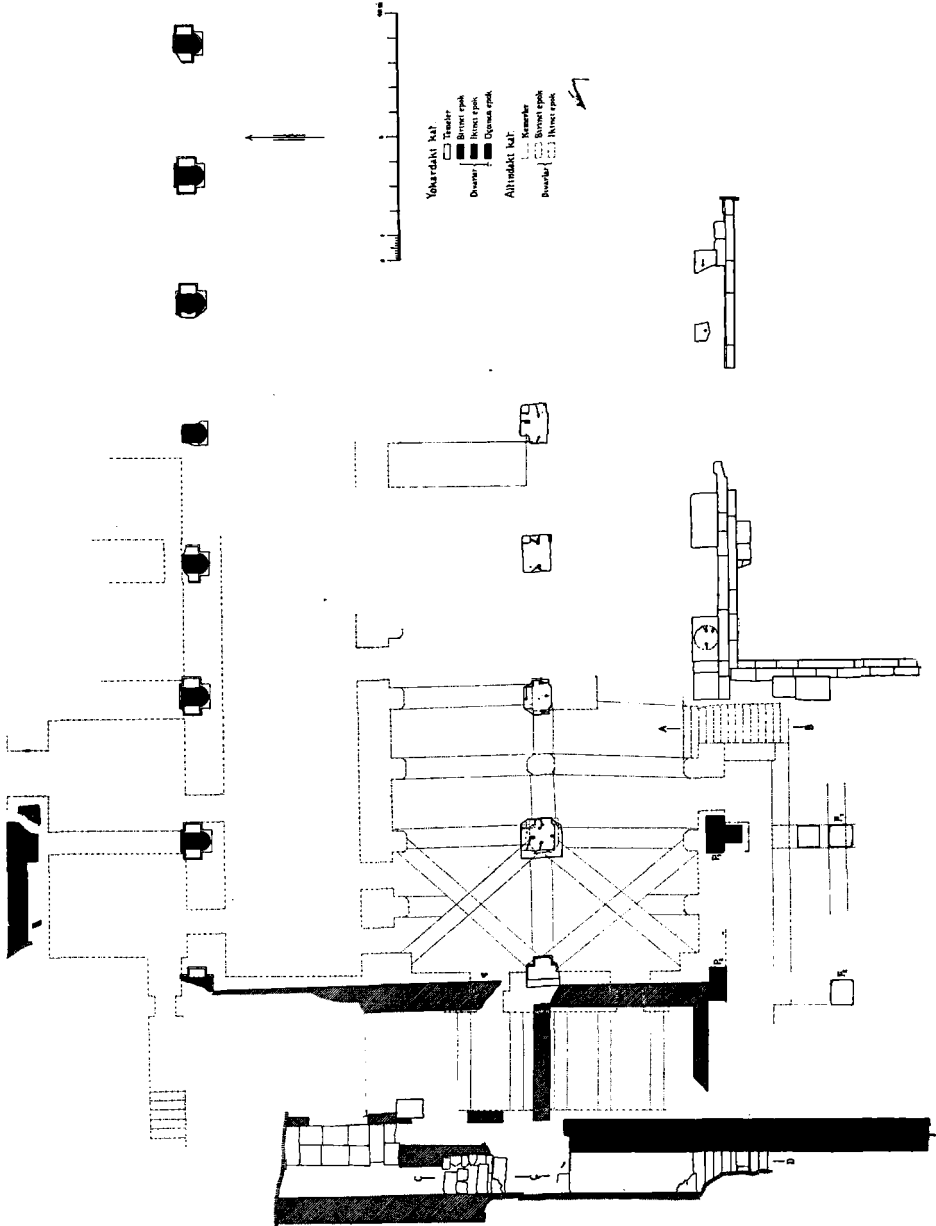
Cenup istikametinde yedi buçuk metrelik mesafede 3 basamaklık bir merdivene tesadüf edildi. Bu merdivenden vaktile mücellâ mermer döşeli bulunan bir meydana inilmektedir (Resim: 4). Fakat, bu basamak yapısı büyük sütun sırasının ikinci direğinin yüksekliğinde cenuba doğru dönüyor. Yapılan sondaj neticesinde bu merdiven yapısının cenuba doğru 80 metre uzadığı tesbit edildi. En yukarı basamağın garp kenarından 17,80

Res. 3 — Şimal revakının köşe direkleri

metre mesafede 1,30 metre kalınlığında dört köşeli taşlardan yapılmış olan uzun bir duvar çıkarıldı. Bu duvar, tesisatın garp nihayetini teşkil etse gerektir. Bu duvarla merdiven basamakları arasındaki saha, kalan bakıyelerden açıkça anlaşıldığına göre, şimal ve garpta birçok kısımlardan mürekkep sütunlarla doldurulmuştur. Evvelâ; en yukarıki basamak kaplama taşının doğrudan doğruya üzerinde bir sütun sırası durmakta idi. Fakat bu sütunlar mutat olduğu gibi alçak birer temel üzerinde değil 0,90 metre yüksekliğindeki mesnetler üzerinde duruyorlardı. Diğer ikinci ve üçüncü sütun sıralarının da aynı suretle yüksek mesnetler üzerinde durduklarını P 1., P 2. sütunlar ile F 1. F 2. temel kaplama taşları göstermektedir. F 2. ile bir sırada takriben 50 metre cenupta aynı sütunlar sırasına ait bulunan diğer iki temel kaplama taşı (Resim: 2 de F 3. ve F 4.) tesbit edilmiştir. Son olmak üzere bü-

yük revakin şimal tarafına 6,5 metre mesafede 0,85 metre kalınlığında bir duvar tesbit ettik. Bu duvar, büyük sütunlarla aynı mesafede olmak üzere 0,45 metre boyunda öne doğru çıkık ve 1,60 metre genişlikte bulunan duvar

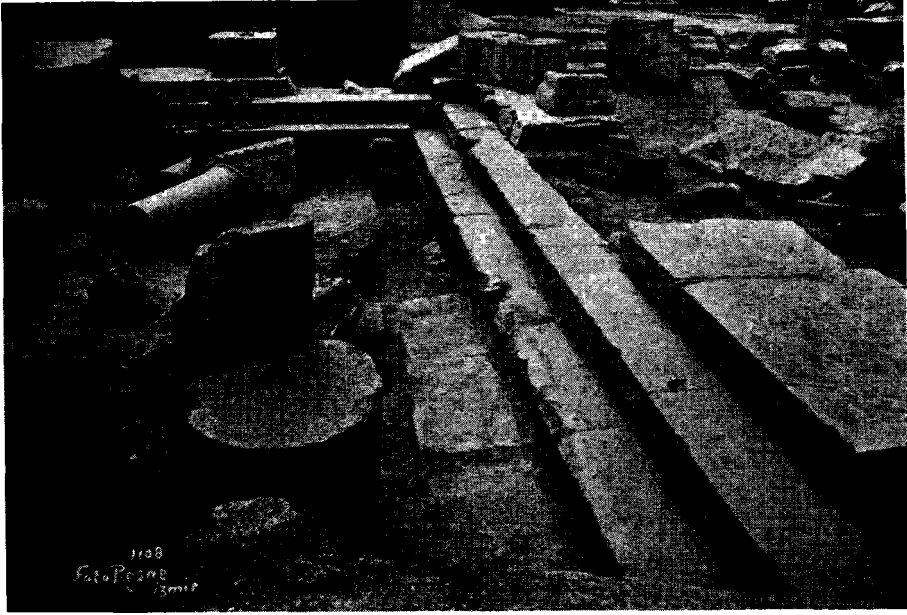

Res. 4 — Şimalıgarbi köşesinde basamak yapısı

sütunlarile takviye edilmişlerdir. Tabiatile burası tesisatın şimal tarafını kaplayan duvardır. Eski devrin mebanisine has olan kaidelere ve hendesî taksimata dayanarak bu tesisatın şeklini şu şekilde tasvir edebiliriz:

Şark-garp istikametinde uzayan cephesi 123 metrelik serbest bir meydanın etrafında, şimalde 29 metre, şark ve garpte herbiri 17,8 metre olmak üzere üç kısımdan ibaret revaklar mevcuttu. Şu halde tesisat şarktan garba doğru ve bütün boyu 158,6 metre olup yuvarlak hesaplâ 500 Roma ayağı demektir [1]. Şimal revakı, iki büyük (Breceia) sütunu sıralarının arasında 13 metrelik sahanın üzeri açık olmak üzere kurulmuştu. Fakat aralarında — yapılan hesaba göre — birinin 24 er sütunu bulunması icap eden bu iki sütun sıralarının şark ve cenupta ikişer sütunluk kısa birer sıra ile bağlanmış olmaları icap edeceğine göre, burada bir nevi çok uzun avlu hasıl olur[2].

Vaktile mermer döşeli bulunan zeminin mühim aksamının henüz mevcut olduğu bu avlunun muhteşem mimarî tesirini takriben tasavvur edebilmek için, yarım sütunların düz satırlarının zengin kabartmalarla süslenmiş

Res. 5 — Pazarıyerinin şimaligarbî köşesinin temeli

plastırları ihtiva ettiği (Resim: 6) ve bunların birbirlerine archivolt ölçüsile bağlandıkları gözönüne getirilirse, avlunun muhteşem mimarî tesiri

[1] Meydanın cenubunun nasıl çevrilmiş olduğu meselesi şimdilik kat'iyetle halledilememiştir. Burada dahi garp ve şark taraflarında olduğu gibi, mesnetli revaklar bulunmuş olması mümkündür. Fakat; şimal tarafında revakın burada dahi ayninin yapılmış olması, yahut daha büyücek bir tesisat ta imkânsız değildir. Tabiatile şimal-cenup istikametinin boyu cenuptaki tesisatın vüs'atine bağlı kalmaktadır.

[2] Avlunun 13 metre genişliğine karşı 146 metre uzunluğu ihtiva edişi Efesteki Museion denilen ve E. Reiso'nun "Efeste araştırmalar" IV/1. S. eserinde mevzu bahis ticarî maksatla yapılmış bulunan sahayı hatırlatır.

takriben tasavvur edilmiş olur [3]. Bu (Breceia) sütunları beyaz mermer kabartma palstırlarile uzun ve etrafı sıkı bir surette çevrik bir arka duvarı teşkil eder ve böylece, ziya ile gölgenin birbirlerine müessir bir surette akisleri imkân altına alınmış olur.

Bu sütunlar avlusu ile şimal duvarı arasındaki sahanın üzeri tabiatile

Res. 6 — Şimal revakının dört köşeli sütunu

[3] Garp taraf nihayetindeki iki köşe direğinin arşivolt sistemine ilâve edilmiş olması şimdilik karanlık kalıyor. Bunların temelinin şekli arşivoltlerin buralara kadar uzandığını şüpheden varetse bir surette gösteriyor. Yalnız bu temeller şimdiki vaziyetle yerlerinden kaymış olduklarından hizaları değişmiştir. Bu vaziyet her halde, şimdilik aynen tesbit edemediğimiz muahhar bir tadiilâttan ileri gelmiş olsa gerektir.

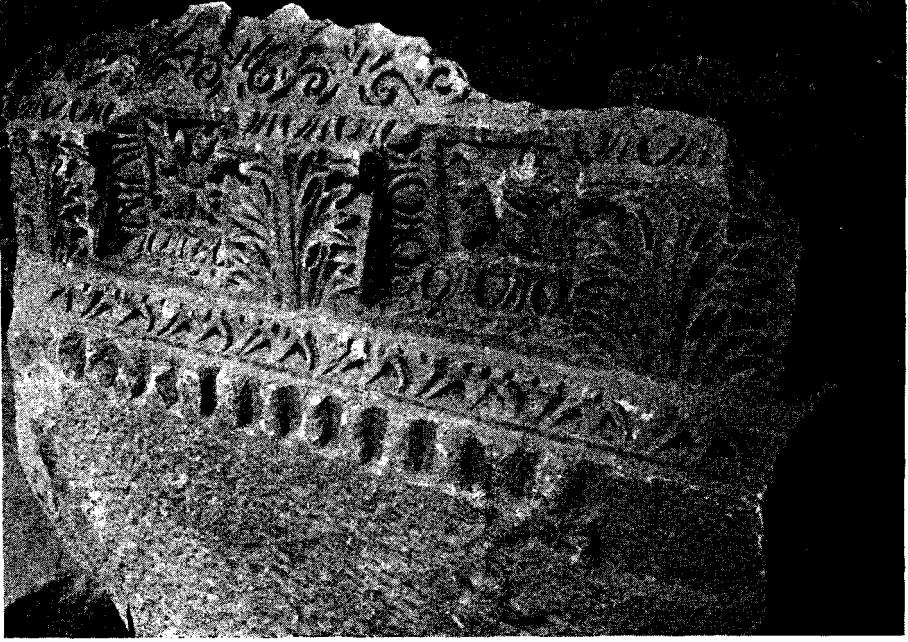
örtülü idi. Bu örtü herhalde ahşaptandı. Şimdilik meydana çıkarılan aksamdan kat'iyetle anlaşılmağa beraber şimal tarafını kaplıyan duvarların pencerelerini ihtiva etmiş olmaları muhakkaktır. Kayser devletine ait bulunan mebani ile mukayese edilecek olursa pencerelerin kemerli olmalarına da hüküm edilir.

Sütunlar avlusunun cenubundaki revakın nasıl yapılmış olduğu meselesine gelince: Birçok büyük yuvarlak sütun parçalarının mevcudiyeti, sıranın en yukarı basamağında şimal boyunca sıra sütunların bulunmuş olması icap edeceğini zannettiriyor. Bir tane de korent sütun başlığının büyücek parçası bulundu ki (Resim: 7) bu ancak büyük sütunlara ait olabilirdi. Bir de sütun başlıklarını rapteden üç vecihli bir parça da bulunmuştur ki, bunun kenarları mutat inci dizilerile süslenmiştir. Bundan başka bir yaprakla süslenmiş olan friz de ele geçmiştir. Son olmak üzere iki tarafı süslü korniş parçaları da bulunmuştur. Bunun bir tarafı mutat tarzdan fazla

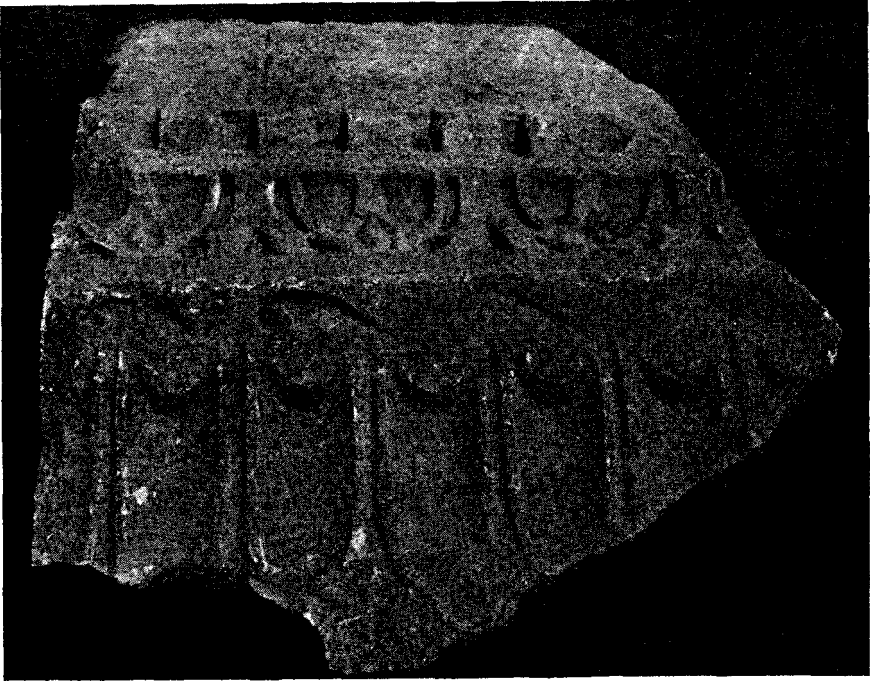

Res. 7 — Şimal revakını en öndeki sütununun başlığı

mebzul konsol (Resim: 8) diğer tarafı düdük tarzındaki eşkâl ile tezyin edilmiştir (Resim:9). Bu mimarî taş parçalarının ölçüleri bunların büyük, yuvarlak sütunlara ait olduklarını göstermektedir. Bir taş yapıdaki sütun aralığının, yarım sütunlarda olduğu gibi, 5,5 metre olması teknik bakımından imkânsız bulunduğu ve sütunları birbirine rapteden arşivoitların bulunmadığından yuvarlak sütunların daha az aralıklarla dikilmiş olmaları lâzımgelir. Bunların sütunlar avlusunun direk aralığının yarısı kadar mesafede dikilmiş olmaları tahmin edilir (Resim 4). Bu sütunlar sırasile, sütunlar avlusunun arasındaki saha üzerinde, tabii şimal tarafındaki gibi ahşap bir çatı ile örtülü idi. Belki de bu çatı eğri çatı şeklinde idi. Eğer garp tarafındaki revakın şeklini tayin etmeğe uğraşacak olursak sütunlar arasındaki genişliğin, ele geçen temel taşları yardımı ile (Resim: 2, f, 1 f, 2 f, 3 f, 4 işaretile) hemen tam 5 metre olduğunu görürüz. Mesafenin bu büyüklüğü mu-

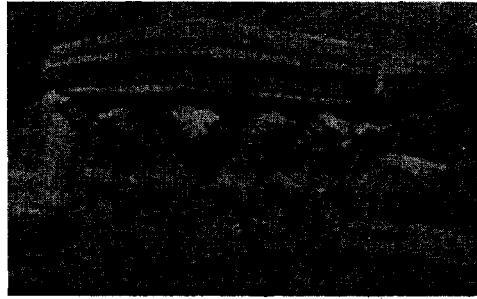

Res. 8 — Şimal revakının kornişi (Dış tarafı)

Res. 9 — Şimal revakının kornişi (İç tarafı)

hakkak olarak sütunların ahşap kirişlerle birbirine raptedildiğini gösterir. En yukarı basamakta olan revakin direk aralıklarının yukarıkine nisbetle yarı miktarda olduğu muhtelif mesahalar neticesinde taayyün etmiştir. Bunun için burada taş kirişlerin bulunmuş olması icap eder. Ele geçen muhtelif mimarî taşlar da bu hükmü teyit etmektedirler. Bu garp revakında kullanılmış olan sütunların alt kutrunun 68,5 santimetre olmasına mukabil şimal revakındakilerinin 90 santimetre oluşu nazarı dikkate alınır ve iki revakin bir dereceye kadar aynı yükseklikte oldukları kabul edilirse garpteki sütunların alelâde mesnetler üzerine konulmuş olmalarına imkân yoktur. Onun içindir ki, garp revakının sütunları vasatî olarak 90 santimetre yüksekliğindeki mesnetler üzerine kurulmuşlardı. Bu mesnetlerden büyük miktarda bulunmuştur. Bu halde kullanılmış olup oldukça itinalı bir surette işlenmiş bulunan 64 santimetre yüksekliğindeki sütun başlıklarına misal olmak üzere şimal köşesine ait olan başlığın resmi yapılmıştır (Resim: 10). Bu parça, ekseriya kuvvetli bir surette tahribata uğramış olan, yuvarlak başlıklardan daha iyi bir şekilde muntazam, biraz kuru tarzdaki istili gösterir. Kirişten

Res. 10 — Şimaligarbî köşeden sütun başlığı

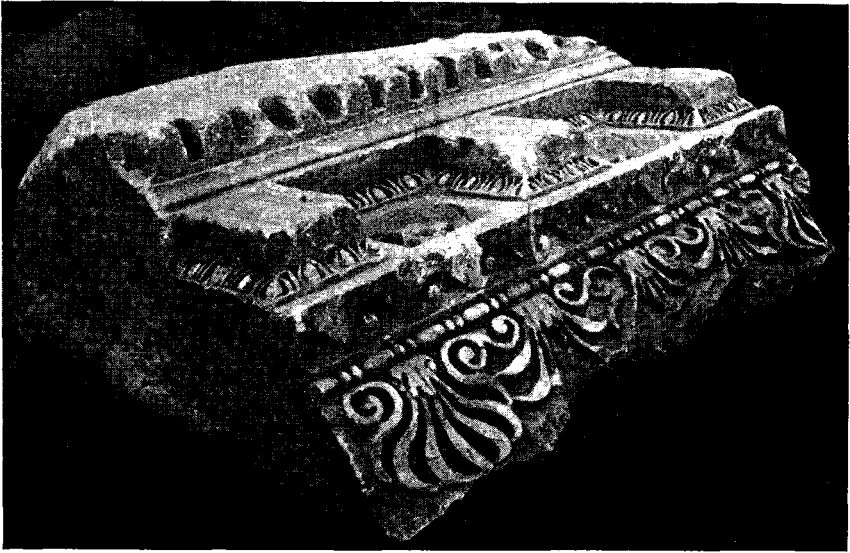
yalnız bir diş kesimi üzerinden kuvvetli bir surette taşan konsol, korniş parçaları ele geçmiştir (Resim: 11). Bunun tezyin şekli şimal revakındakilere nispetle çok fakirdir. İşin temizliği, aynı zamanda sertliği şimdi bahsedilen başlıkların aynidir. Üç sütun sırasının üzerini örten çatının — benim tahmin etmek istediğim gibi — müttehit bir eğr çatısı bulunduğu, yahut her revakin ayrı bir çatı şekli olduğu hakkında ele geçen malzemenin azlığından bir hüküm vermek imkânsızdır.

Meydanın etrafını çeviren sütun revaklarının hiç olmazsa takribî şekli hakkında bir fikir edindikten sonra tesisatın büyük kısmının üzerine dayandığı temel kısmına gelelim:

Girişte işaret edildiği üzere, bina Pagos'un en ileri uzanmış olan kabartısı üzerine yapılmış olup, bu sırt şimale doğru gittikçe tatlı bir meyil ile alçalmaktadır. Bina kurulması için icap eden düzlüğün temini maksadile şimal tarafında çukuralşan köşenin doldurulmak suretile tesviyesi zarurî idi. Bunun içindirki kazılan temellerin büyük bir kısmı binanın

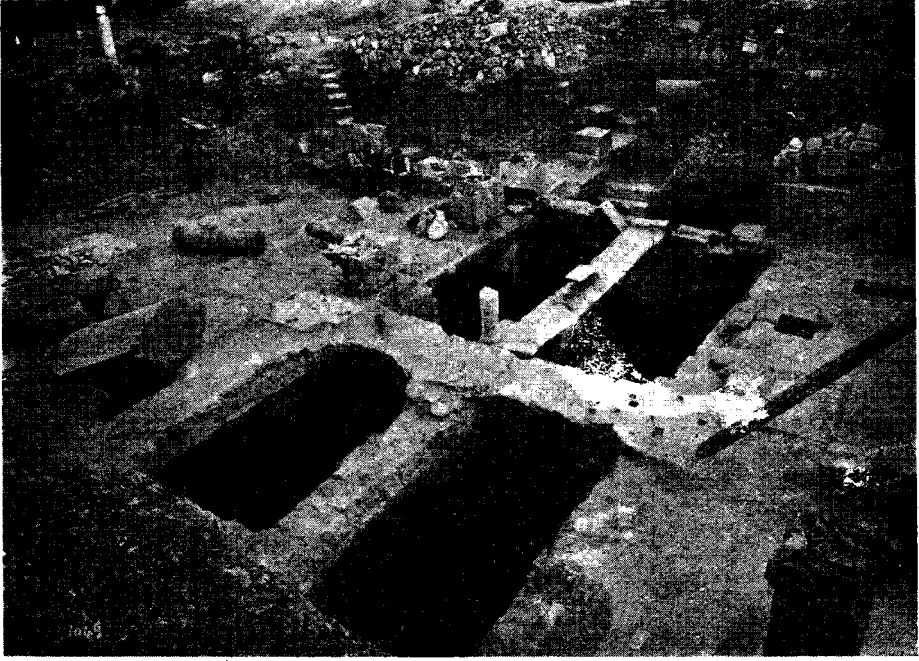
şimalî nısfına ait bulunmaktadır. Halbuki cenup tarafı tabii zemine istinat etmektedir.

Ağır, fakat sureti kat'iyede itinalı bir surette işlenmiş olan dört köşeli temel taşları (Resim: 2) o suretle dizilmiş ki, şimal tarafta evvelâ bir sıra yuvarlak hesap 6 metre derinliğinde ve vasatî olarak 4,5 -5 metre genişliğinde kamaralar yapılmış olup bunlardan herbirine şimalden yani daha çukur olanından, 1,8 metre genişliğindeki kemerli kapılardan geçilmektedir. Şimdilik garp ve şark nihayetlerinde birkaç tanesi meydana çıkarılmış olan bu kamaraların arkasında alçak kubbelerle örtülü 5,5 metreden fazla geniş bir geçiti bulunmaktadır ki, bu da kamaralar gibi aynı surette hafif miktarda toprakla örtülmüş olup, tesisatın altında boydan boya devam ettiği tahmin edilir.

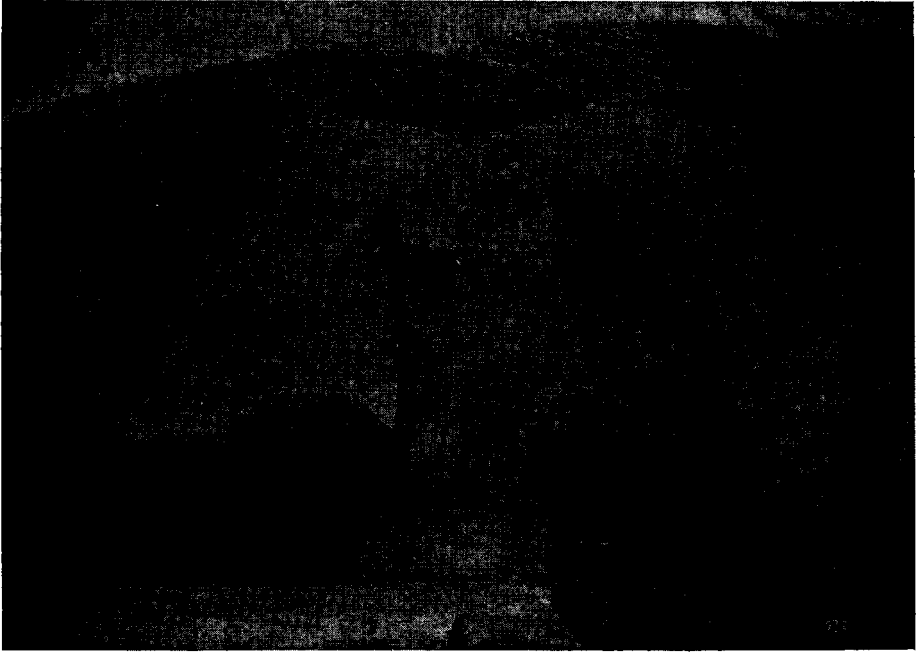

Res. 11 — Garp revakının kornişi

Bu geçitten kamaraların ekserisine kapılarla geçilmektedir. Geçidin cenubunda birçok kapılarla geçilen 12 metre genişliğinde salon tarzında bir saha bulunmaktadır. Bu saha şarktan garba uzayan direklerle ikiye ayrılıyor. Bu direkler sütunlar avlusunun cenubî sütun sırasının tam altında bulunmaktadır. Bu direkler salonun çatı örtüsü inşaat tarihi bakımından enteresandır. Örtü için, bizim bildiğimiz tarzda kubbe kullanılmamış, tulânî duvarlardan direklere (Resim: 5) ikişer metre aralıkla 80 santimetre genişliğinde kemerler gerilmiş, ortadaki direkler de aynı surette yalnız daha basık olarak birbirine bağlanmıştır. Sonra bu kemer kirişleri şarktan garba doğru uzanan gayet basık tuğla kubbelerle bağlanmıştır (Resim: 12) şimdilik tesbit edebildiğimize göre bu yapı tarzından yalnız garbî kısımdan sarfı nazar edilmiştir ki buranın da alt kısmında bulunması lâzimgelen direk-ler yoktur. Şu suretle tahassül etmiş olan dört köşeli sahaya kater teşkil ede-

Res. 12 — Tahtezemin yapıları bir bakış

Res. 13 — Tahtezemin yapılarda giriş kubbesi

cek surette kemerler konulmuş ve bunların hepsi haricî tarafa doğru yapılmış olan yarı kemerle takviye edilmiştir. Bu, elin beş parmağı gibi uzayan kemer kirişlerinin üzerleri (Resim: 13) takriben 30 santimetre kalınlığındaki güzel Foca taşları ile örtülmüştür (Resim: 14). Sütunlar avlusunun altındaki revakların garp nihayetindeki kemer kirişlerinin bu tertip bir mesnet sistemile takviyesine neden lüzum görüldüğüne şimdilik cevap verecek vaziyette değiliz. Vakiâ bu vaziyetten sütunlar avlusunun bu kısmına tesadüf eden yerinde muazzam bir abidenin mevcut olabileceği akla gelirse de, abidenin hususî bir kaide üzerine oturtulabileceği düşüncesile bu ihtimal varit olmuştur. Bundan başka, böyle bir abide buraya daha sonraları konulmuş olabilirdi. Halbuki bu kemer tertibatı muhakkak olarak tesisatın

Res. 14 — Garp revakındaki muahhar yapılar

ilk yapılışı zamanına aittir. Şayet daha bidayetten itibaren muazzam bir abidenin yahut herhangi ağır bir yapının vaz'ı mukarrer olsaydı, üzeri açık olan avludaki sütunların önüne tesadüf eden bu gayrimüsait yer intihap edilmezdi. Bilhassa zemin kaplamaları kolay kırılabilecek olan Foca taşlarından yapılmazdı. Calibi dikkat olan bu tertibatta, orta sıra direklerinin sonuncusunun noksan bulunuşunun sebebi şu olsa gerek: Garpteki geçide, bazı muayyen düşünceler dolayısıyla direkler salonu tulünün aynı verilmek arzusu, veya mecburiyeti. Büyük meydan ortasının zemin tertibatının nasıl olduğu henüz araştırılmamıştır. Buna mukabil garpteki revakların şekline uygun bir vaziyette, şimalden cenuba doğru uzayan üç geçit bulunduğu tesbit edil-

miştir. Şimalî kenardan takriben 80 metre mesafede bu yeraltı tertibatı nihayete eriyorlar. Buradan itibaren bina tabii zemin üzerinde bulunmaktadır. Bu geçitlerin örtüsü de direkler salonundakilerin aynı olup yalnız kemerler 1,30-1,80 metre aralık ve 60 santimetre genişlikle yapılmışlardır. Bu kemer sistemi Foca taşları kaplamaları ile kaplanmış bulunmaktadır.

Bu tesisatın tarihine ve maksadına gelince: Bu hususta mimarî parçaların tetkikile işe başlamak gerektir. Sütun başlıkları (Resim: 7 ve 10) ve kornişler (Resim: 8, 9, 11) keza büyük sütunların yaprakla tezyin edilmiş olan dört köşeli taşları (Resim: 6) hep aynı intizam ve itina göstermekte olup, süs şekillerinde biraz diklik ve kuruluk görülmektedir. Yani tezyinatta serbest hareketen ihtiraz edilmiştir. Gölge tesisatına ayrıca ehemmiyet verildiği göze çarpıyor. Yaprakların etrafı derin bir surette oyularak dışarı çıkarılmış olup arka zeminin karanlık olması dolayısıyla daha ziyade parlak bir şekilde tebarüz ediyor. İzmirin kendisinde şimdiye kadar aynı tarzı okşayan malzeme ele geçmemiştir. Buna mukabil Efeste mebzulen bulunmaktadır. Mimarî tarzın [6] yahut Şark Gimnazyumlarıyla mukayesesinde bizim tesisatın Şark Gimnazyumundan [7] biraz daha muahhar olduğu yani Milâttan sonra II inci asrın sonuna, belki de III üncü asrın başlarına ait bulunduğu anlaşılır. İnşaatın aynı tarzdaki aksamı arasında tehalüfün mevcudiyetine tesadüf edilen zaman da bu devre isabet eder ki, aynı hal garp revakının mesnetlerinde dahi müşahede edilir. Muhtevası ve yarı şekli itibarile II inci asrın ilk nısfının ortasına ait olan kitabe taşlarının — ki bunlar hakkında aşağıda izahat verilecektir — yapı taşı olarak kullanılmış bulunmaları da tahmin edilen zamanı teyit eder. Bu devir aynı zamanda İzmirde inşaat faaliyetinin fazla olduğu zamandır. M. S. 178 senesinde vaki olan şiddetli bir zelzele dolayısıyla İzmir hemen kâmilen harap olmuştu. Bu tahribatın kısa bir zamanda tamir edilmesi feylesof ve hatip Publius Actius Anistides'in himayesile olmuştur. Mumaileyh Kaysere nüfuz ve hulûl etmiş ve bu sayede İzmirin imarı mümkün olabilmıştır. Bizim tetkik etmekte olduğumuz eserler muhakkak olarak İzmirin faaliyeti zamanına tesadüf etmektedir. Fakat, bunun yapılışındaki maksat henüz kat'iyetle anlaşılammıştır.

Şarktan garba mesafesi 123 metre tutan meydanın garp, şimal ve şark tarafları üç katlı revaklarla çevrilmiştir. Cenup taraf yapısının ne arzda olduğu yazık ki, henüz belli değildir. Hatta yeri bile kestirilememektedir.

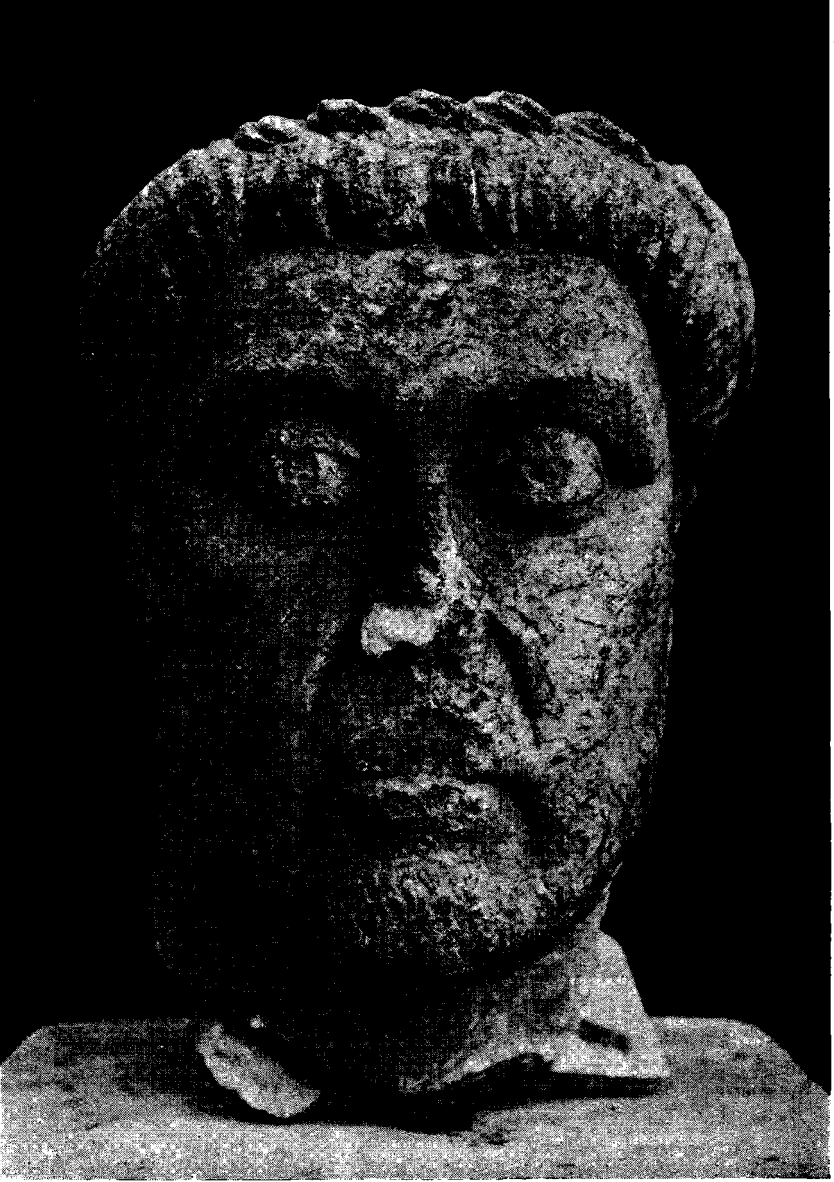
[6] Merdivenlerin şarkından iki metre mesafede, en yukarıki basamak kaplaması üzerinde bir sütun temeli bulunmuştur. Bununla beraber burası bir sütun yeri olamaz. Çünkü bu suretle sütunların birbirine olan mesafeleri çok az olur. Bu basamak kaplaması ya bir yapı dolayısıyla buraya konulmuş, yahut ta benim tahminime göre, iki sütun arasına vazolunmuş olan bir Weizeschenk'n mesnedi vazifesini görüyordu.

[6] Bu tuğla kubbenin tesisatın aslında mevcut olduğu şüphelidir. Benim tahminime göre, muahhar bir tamire delâlet etmekte ise de hakikat ancak hafriyatın sonunda anlaşılacaktır.

[6] J. Kail Efes rehberi tab'ı 2, sahife 41.

[7] J. Kail Efes rehberi tab'ı 2, sahife 100.

Hiç olmazsa yeri belli olsaydı çıkarılacak neticeye her halde müessir olurdu. Nede olsa revaklar dahilinde heykellerin dikilmiş bulunduğu, ele geçen parçalardan anlaşılmaktadır. Ezcümle M. S. IV üncü asra ait olup takriben

Res. 15 — Muahhar Antik devre ait bir baş

tabîî büyüklükte bulunan bir heykel başı ele geçmiştir. (Resim: 15). Keza bu meydanda ihtiramı ifade eden kitabelerin bulunduğu da muhakkaktır. Bu kitabelerin bizim bu tesisata ve yahut daha evvelki

bir yapıya ait bulunmasının ehemmiyeti yoktur [8]. Bu tertip heykellere ihtiramı gösteren kitabelere, kadim devirde ancak resmî devairde tesadüf edilmektedir. Tesisatın şekli de nazarı dikkate alınırca, burasının (Agora) pazar yerinden [9] başka bir şey olamayacağına hükmedilir. Tesisatın kapıları, methalleri hakkında hüküm vermeden evvel burasının İzmirin ticaret ve pazar yeri olduğuna hükmetmek belki isabetsiz gibi görünür. İlkin, limandan olan uzaklığın az olmayışı, sonra denizden 15 metreden yüksek bulunuşu, son olmak üzere de ticaret muvasalası için revakların arkasında bulunması zarurî olan ambarların yokluğu bu hükmü isabetsiz gibi gösterir. Limandan olan mesafenin çokluğunun ehemmiyeti olmadığını Efesin pazar yerinin daha uzak olması gösteriyor. Yükseklik te bu hususta bir mania teşkil edemez. Çünkü Romalılara ait bulunan şehir arazisinde buradan daha alçak yer yoktur. Ambarların yokluğu meselesi de bizim hükmümüzü cerh edemez. Çünkü henüz mahiyetini anlıyamadığımız cenup tarafından başka, bizim tahtezzemin kamaralara gereği kadar mal yığılabilirdi. Bundan başka büyük direkler salonu da emtanın depo edilmesine çok müsaittir. Belki buradaki ziyanın azlığı bir mania teşkil edebilirdi. Fakat merdiven yapısında bulunan müteaddit menfezlerden ışık ve hava girebilir. (Resim: 4) de ikinci basamakta bu ışık menfezinin ağzı açıkça görünmektedir.

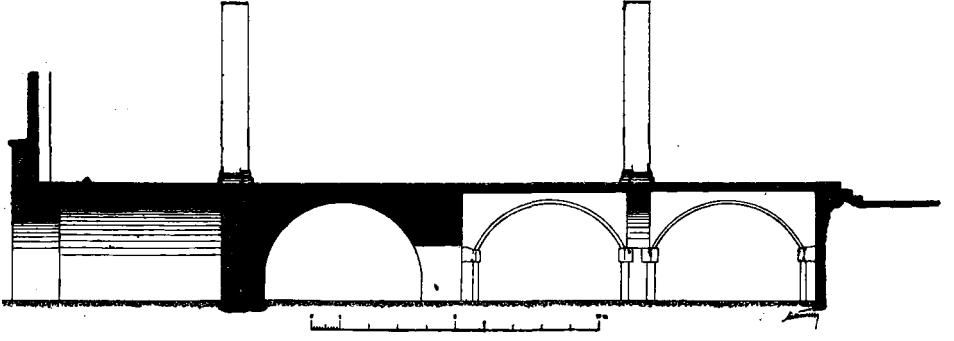
Tesisatın yapılış tarihini M. S. II inci asrın son ve III üncü asrın ilk zamanları olarak kabul edebildiğimiz halde bunun nevakit kat'ı olarak harap olduğunu tayin edebilmek için elimizde hiçbir ipucu yoktur. Muahhar Antik devre ait bulunan heykel başı ile (Resim: 15) IV, VI asırlara ait ele geçen birkaç toprak lâmbanın vücudu, tesisatın hiç olmazsa daha VI ıncı asırda yıkılmadığına delâle eder. Birkaç asır duran böyle bir binanın zaman geçmesiyle tamir görmüş olması tabiidir. Elde edilen buluntular bu tamir ve tadilatın yapıldığı zamanı tayine elvermektedirler.

Pl. direğinden itibaren şarktaki geçidin muahharan duvarla örölmüş olduğu görülür (Resim: 16). Belki de bunun şarkında bulunup mahzenlerden revaklara çıkan merdiven aynı zamanda yapılmıştır. Yukarı kısmı bugün artık mevcut olmıyan bir merdivenin yapılmasından evvel bu iki kat arasındaki irtibatın nasıl temin edildiği belli değildir.

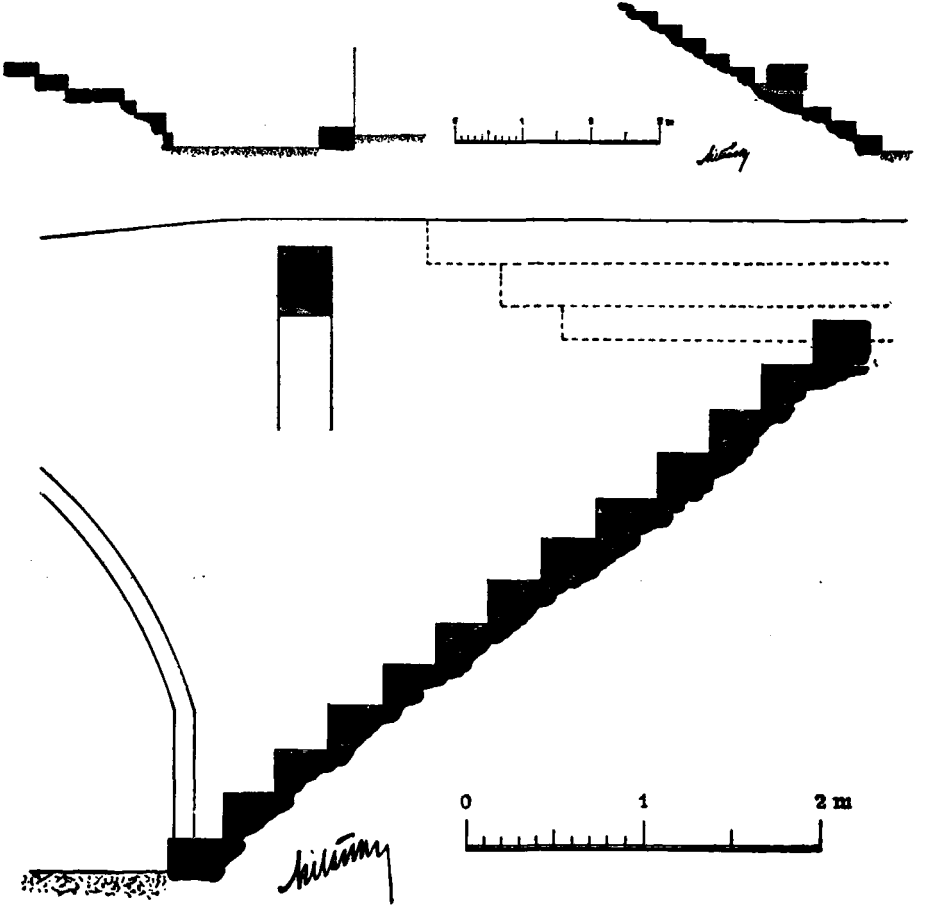
Sonradan yapılan tamirat meyanında merdivenin şimalişarkî tarafına konulmuş olan geniş mikyasta orta takviye direği de vardır. Yukarı katta sonradan ilâve edilen yapılar daha çok geniş mikyastadır. Büyük sütunlar avlusunun garp tarafını kapayan duvardan itibaren — görünüşe bakılırsa — bütün şimal revakı boyunca uzayan bir duvar ilâve edilmiştir (Resim: 5). Bu duvar çekilirken vakîâ sütunlar avlusunun her iki sol direkleri olduğu gibi bırakılmış ise de aslen bu ikisi arasında bulunan direk köşeli sütunlar kaldırılmıştır. Bu duvardan garp istikametinde müteaddit amudî duvarlar bu

[8] Burada evvelce "umumî mahiyeti haiz kitabeler" in bulunuşu da inzımm etmek-
tedir. O. Walter'in Avusturya Arkeoloji Enstitüsünün salnamelerile karşılaştırılmalı. XXI.-
XXII. 1922 ilâve, sahife: 231.

[9] Bunu O. Walter hafriyatından çok evvel tahmin etmiştir.

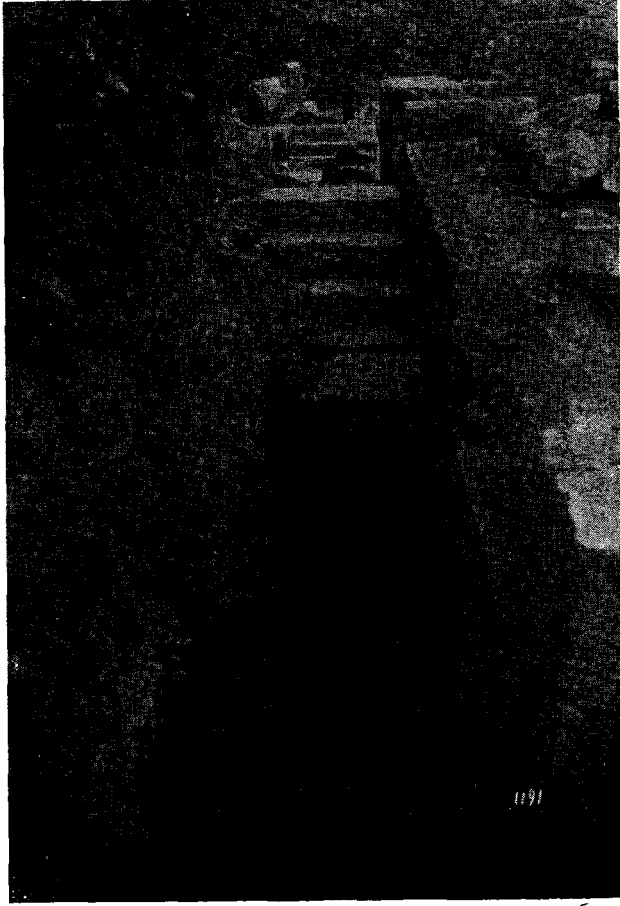

Res. 16 — Şimal revakının muhayyel maktatı

Res. 17 — Muhtelif merdivenlerin maktatı

lanmaktadır ki, bu yüzden birçok odalar tahşül etmektedir. Bu odaların methali garp tarafında bulunuyordu ve bu maksadın husulü için pazar yerinin asıl hudut duvarı da oldukça uzakalra nakledilmiş ve aynı zamanda birçok merdivenler kurulmuştur (Resim: 17). Bu merdivenlerin üst sathı tahtezeemin yapıların yüksekliğine uymakta olup sütunlar halinin sathına ve yeni yapılmış olan odalara çıkmakta idi. Bu merdivenlerin yapılışının nisbeten

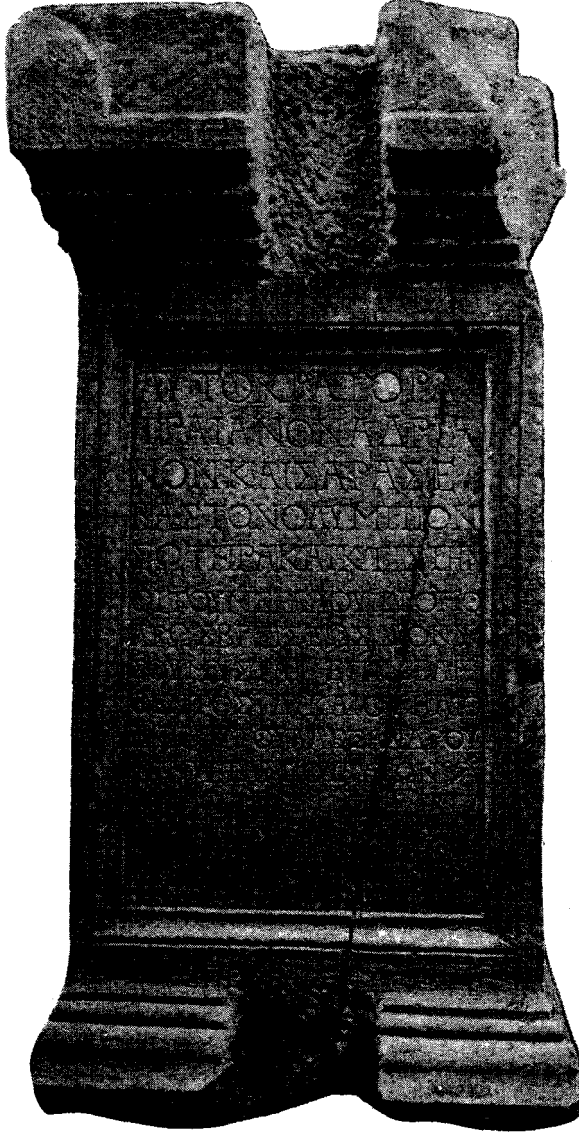
Res. 18 — Garbî dış duvarın merdiveni

iyi oluşu (Resim: 18) bütün radilâtın çok sonra yapılmış olmadığını ve hepsinin belki de aynı zamanda yapıldığını gösteriyor. Yapılmasındaki maksadı anlayamadığımız P 1. ile P 2. direkleri arasındaki duvar daha sonra ilâve edilmiştir.

Hafriyatın devam ettiği müddetçe ele geçen parçaların çoğu heykel parçaları, renkli mermer kaplama taşları ve sayılamıyacak kadar çok olan çanak çömlek parçaları, ezcümle lâmbalar, kâseler ve yukarda bahsedilen

heykel başının yanında yapı taşı olarak kullanılmış olan birçok kitabelerden ibarettir. Bu kitabeler pazar yerinin evlce üzerinde bulunmuş olan tesisata ait olup bunların yapılış maksatlarına uygun olarak hürmeten alıkonulduklarına şüphe yoktur.

Autel şeklinde olan ihtiram kitabesinin (Resim: 19) aşağı ve yukarı pro-

Res. 19 — İmparator Hadrianın ihtiram kitabesi

fildeki oymaları, taşın ikinci defa kullanılmak üzere yeni yerine uymak için açıldığını gösteriyor. Yukarı taraftaki oyma bir heykelin durduğu yerin izlerini daha kısmen muhafaza etmektedir. Yüksekliği 138 santimetre, genişliği ve kalınlığı 70 santimetre olup, harflerin yüksekliği kitabenin yukarı-

sında 3,5 santimetre ile aşağısında 2,5 santimetre arasında değişmektedir. Bazı harflerin üzerinde vaktile sürülmüş olan kırmızı boyanın izleri halâ mevcuttur. Sade bir profil çerçevesi içerisine alınmış olan kitabe 45 santimetre geniş ve 70 santimetre yüksektir.

Αὐτοκράτορα Τραϊανὸν, Ἀδριανὸν Καίσαρα Σεβαστὸν Ὀλύμπιον σωτήρα καὶ κτίστην οἱ τοῦ μεγάλου Προπολέως Βρεισέως Διονίσσου μῦσαι ἐπιμεληθέντος Δικαίου Ἡλιοδώρου τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ταμίου αὐτῶν.

Müesses, halâskâr, olynpios, hükümdar Kayser Trayan Hadriyan Hazretlerinin bu heykeli Büyük Dionysos Briseus Propoleus'un müritleri tarafından ithaf edilmiş olup inşaata Hazinedarı Aleksandros'un oğlu Dikaios Heliodoros nezaret etmiştir.

İmparator Hadriya'nın hükümdarlığı 117-138 arasında olduğuna göre kitabenin zamanı tayin edilmiş oluyor. Müessis ve halâskâr unvanlarının kullanışı, İzmir cemaat kasasına hediye ettiği bir milyon dolayısıyla olsa gerektir. Dionysos [10] Briseus'un tasavvufî teşkilâtı birkaç kitabe dolayısıyla malûmdur [11]. Fakat bizim kitabe (προπογεύς) ismini ilâve etmek suretile azizin şehrin duvarlarının önünde gömülü olduğu öğretiliyor. Kervan köprüsü yakınında bulunan bir mabedin bu azizle münasebettar olabileceği hatıra gelir.

2 — Bir ihtiram kitabesinden kesilmiş olan bir taş levha. Yukarı profil tamamen koparılmış, yüksekliği 105 santimetre, genişliği 60 santimetre, kalınlığı 21 santimetre olup harflerinin yüksekliği 2,2 santimetredir (Res: 20).

Ἀγαθῆ τύχη Ἀγαθόπους Διονυσίου Ἱεροκαιοσαρεὺς, Συμωναῖος, Ἐφέσιος, Τραλλιανὸς, δολιχάδρομος, νικήσας τοὺς ὑπογεγραμμένους ἀγῶνας ἱεροῦς Ἀκτια, δις, Πέργαμον ἑ, Ἀλεια ἑ, Νέμεια ἑ Ἐφεσον ς, Τράλλεις, γ, Σμύρνην, δ, Σάρδεϊς γ, Νεάπολιν α, Ἴσθμια α, Ἐπίδαυρον τὸν Εὐκράτους, ἐν Ἀντιοχεια τῆς Συρίας στεφανωθείς

İzmir, Efes, Aydın ve Hierokaisarea şehirleri ahalisinden olup uzun mesafe koşucusu Dionysios'un oğlu Agathopus, mukaddes yarışlarda müsabakalar kazanmıştır. Aktia oyunlarına iki defa, Bergamada beş defa, Haleya oyunlarında beş defa, Nemeia oyunlarında beş defa, Efeste altı defa, Aydın da üç defa, İzmirde dört defa, Sardes'te üç defa, Napolide bir defa, İsthmia oyunlarında bir defa, Suriye Antakyasında Epidavrus'ta Enkurados'un şerefine yapılan oyunda bir çelenk kazanan.....

Mesleki oyuncu olan Agathopus'un zaferlerinin bir kısmını bize anlatan kitabe, harflerinin şekline göre M. S. ikinci asrın ilk nısfına ait bulunmaktadır ki bundan evvelki İmparator Hadriyan kitabesi zamanına tesadüf eder.

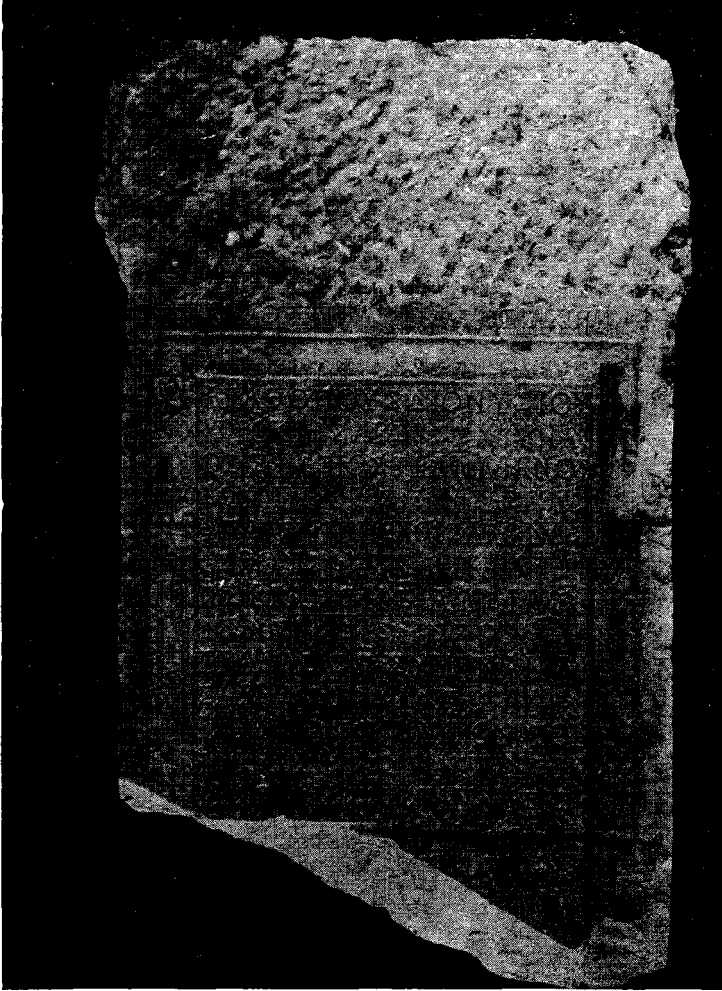
3 — İki parçaya ayrılmış bir ihtiram kitabesi. Yukarı profil tamamile, aşağı profil ön tarafa kadar, koparılmış. Yüksekliği 127 santimetre,

[10] CIG. 3148, s. 35 Chapot, Province d'Asie, s. 534.

[11] CIG. 3160, 3161, 3172, 3211.

genişliği ve kalınlığı 54 santimetre, harflerinin yüksekliği ilk satırda 3 santimetre olup diğer yerlerde 1 santimetredir.

Harflerin şekline göre diğer iki kitabeden daha muahhar olması icap eden kitabede ihtiram edilen zatın Burjua unvanını (ριστος Ἑλλήνων πρτος δομοέων) yani Yunanlıların en iyisi ve birinci koşucusu olduğunu ve cem'an

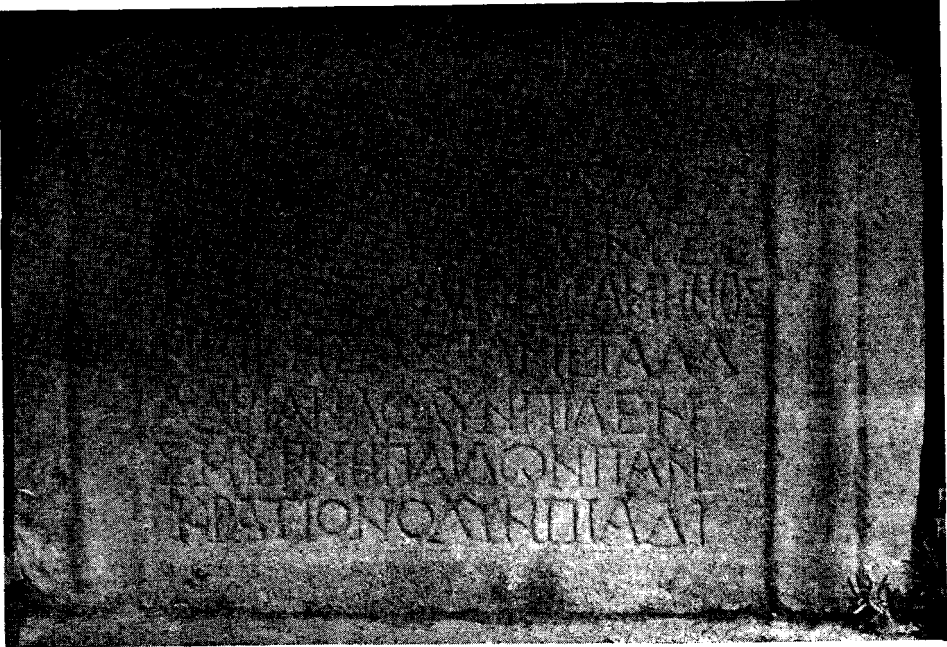
Res. 20 — Kořucu Agathopus'un ihtiram kitabesi

yekn 63 defa büyük müsabaka kazandığını anlıyoruz. Kitabenin sonundaki (π ἀλείπτην Ἄρετον Ἑρμείου Ἡ'Αγεξάνδρου) kaydı bu yarışların İskenderiyeli Hermeios oğlu Aretos'un idaresi altında yapıldığını gösteriyor.

4 — Bir (ihtiram kitabesi) nin orta parçası (Resim: 21) yüksekliği 37 santimetre, genişliği 59 santimetre, kalınlığı 50 santimetre, harflerin yüksekliği 3 santimetre.

..... ς Ἀλεξάνδρου Ἱεροκαιοσαρεὺς καὶ Σμυρναῖ(ο)ς καὶ Ἐφέσιος καὶ Κυζικηνὸς καὶ Περγαμηνὸς νεικήσας τὰ μεγάλα Ἀδριανὰ Ὀλύμπια ἐν Σμύρῃ παιδῶν πανκράτιον νλυμπιάδ(ο)ς ι

.....) S. Aleksandros'un oğlu Hierokaiserea şehri ve İzmir, Efes, Kyzikos, Bergama fahrî hemşerisi Hadrian şerefine verilen onuncu çocuk olimpiyadının güreş ve boks oyunlarında muzaffer olan.

Res. 21 — Bir koşucunun ihtiram kitabesi

İsmi kaybolmuş olup namına ihtiram kitabesi dikilen zatın iştirak ettiği oyunlar başka bir kitabeden [12] anlaşıldığına göre, Hadriyanın kendi tarafından İzmirde tertip edilmişti. Bu oyunların şehrin kendisine bir Olimpiya mabudunun unvanı verildiği zaman yapılmış olması muhtemeldir. Bu oyunların tertip edildiği senenin tarihi bizce bilinmediğinden onuncu Olimpiyat kaydı da bir mana ifade etmez. Fakat ne de olsa harflerin eşkâline göre bu kitabe M. S. II. inci asrın ikinci yarısında, 178 senesinde vaki olan büyük zelzelenin son senelerine ait olsa gerektir.

Bunlardan başka birbirile münasebeti olmıyan daha birçok kitabe parçaları da bulunmaktadır. Fakat bunların hepsinden daha mühimmi gene bina taşı olmak üzere kullanılmış olan, büyük bir taş çıkmıştır. Kenarları fazla

[12] CIG. 3175.

ca kopmuş olan ön sathı uzun bir kitabe ile örtülmüş bulunmaktadır. Yüksekliği 117,5 santimetre, genişliği 82 santimetre ve derinliği 216 santimetre olan taşın şekli (Ante) (Resim: 22) bunun bir mabet taşı olabileceğini gösteriyor. Birçok sene önce (Adramytion) Edremitte bunun müşabihi olan

Res. 22 — Bir Roma âyan komisyonunun mukarreratı

bir kitabe [13] bulunmuş, onun yardımı ile bu kitabe metninin iki santimere yüksekliğindeki harflerle çok dikkatle yazılmış olan asıl kısmının okunmasına muvaffakiyet elvermiştir. Metin şöyledir:

[13] Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes IV., 261.

ΚΑΙ ΠΕΡΙ...

καὶ περὶ
 οὐ πράγματος
 οὐς καὶ φίλου]ς
 ἀγορεῦσαι χαρὶ
 ἐν ἀντιλογίᾳ ἔστιν καὶ τ
 τῶν πραγμάτων, περὶ ὧν λόγους ἐποιήσαντο
 ἐπίγνω, τίνες ὄροι Περγαμηνῶν εἰσὶν
 σμα ὑπεξειρημένον πεφύλακ[ται
 νιος, ὑπατοὶ ἀνὰ μέσ(ο)ν αἰ
 γος κατὰ δημοσ
 ἐπίγνω περὶ τούτων τῶν πραγμά[των
 τὴν σύγκλητον θέλειν κα
 π]ραγμάτων διαλαμβάνειν
 π]ερὶ τούτων τῶν πραγμάτων
 τ]ῆς Ἀσίας τὰς προσόδους μισ
 π]ραγμάτων πίστεως τε τῆς ἰδ[ίας
 ὕλλιος ὑπατος, ἐὰν αὐτῷ φαίνεται ἴη
 ξένια τε κατὰ τὸ διάταγμα. ἐὰν αὐτῷ φαίνεται
 ση οὕτως καθὼς ἂν αὐτῷ ἐκ τῶν δημοσίων
 ἔδο]ξεν κρῖμα περὶ τῆς χώρας δέλτος Β΄ Κ]εκρικέναι
 καλανδῶ]ν κοίνκτειλιῶν ἐγκομετίῳ μετὰ συμβουλίῳ ἐπέγνωκότα δόγματι
 συγκλήτου] περὶ χώρας ἧτις ἐν ἀντιλογίᾳ ἔστιν δημοσίων αἰς πρὸς Περγαμηνούς.
 ἐν τῷ συμβουλίῳ παρήσαν Κοῖντος Καικίλιος Κοῖντου ῬΑνιήνης, Γά-
 ἰος Γαῖου Μ]ενηνία, Μάαρκος Πούπιος Μάαρκου Σκαπτία Γάιος Κορνήλιος
 Μαάρκου Στηλατεῖνα, Λεύκιος Μέμμιος, Γαῖου Μενηνία, Κοῖντος Οὐάλιος
 Μαάρκου Αἰμιλία (?) Λεύκιος] Ἰούλιος Σέξ]του Φαλέρον, Γάιος Ἄννιος,
 Γαῖου Ἀρνήνης, Γάιος] Σεμπρώνιος Γαῖου Φαλέρον, Γάιος Κοῖλος Γαῖου
 Αἰμιλία, Πόπλιος Ἄλβιος Ποπλίου Κυρίνα, Μάαρκος, Κοσκώνιος Μάαρκου
 Τηρηντεῖνα, Πόπλιος Γέσσιος Ποπλίου Ἀρνήνης, Λεύκιος Αφείνιος Λευκίου
 Ὠφεντεῖνα, Γάιος Ρούβριος Γαῖου Πουπεινία, Γάιος Αικίνιος Γαῖου,
 Τηρηντεῖνα, Μάαρκος Φα]λέριος Μαάρκου Κλαυδία, Μάνιος Λευκίλιος Μαάρ-
 κου Πω]κεντεῖνα Λεύκιος Φί]λιος Λευκίου Ὠρατία, Γάιος Δίδιος Γαῖου Κυρίνα,
 Κοῖντος Κλαύδιος Ἀππίου, Πολλία, Λεύκιος Ανθέστιος Γαῖου Μενηνία, Σπό-
 ριος, Καροκίλιος, Λευκίου Σαρατεῖνα, Πόπλιος Σεῖλιος Λευκίου Οὐαλερία,
 Γναῖος Ὀκταούσιος Λευκίου Αἰμιλία, Μά]αρκος Ἀπολό]γιος Μαάρκου Καμιλία,
 Λεύκιος Ἀφείνιος Λευκίου, Λεμωνία Γάιος] Ναύτιος Κοῖντου Οὐετυρία,
 Γάιος Νεμετώριος Γαῖ]ου, Λ[ε]μωνία, Λεύκιος Κορνή]λιος Μαάρκου Ρωμιλία,
 Γναῖος Πομπή]σιος Γναῖου, Κ[ρο]ο]τομείνα, Πόπλιος Ποπί]λλιος Ποπλίου Τηρητεῖνα,
 Λεύκιος Δομέτιος Γν]αῖου, Λευ]κίου, Πουπινία Μάαρκος Μούνιος Μαάρκου
 Λεμωνία ου Λεμωνία, Κοῖντος Ποπί]λλιος Ποπλίου Ρωμιλία Μαεκία, Κοῖντος,
 Λαθέριος Λευκίου Μαικία, Γάιος Εφένιος ε Κοῖντου, Ὠφεντεῖνα, Μάαρκος

Σέρριος Μάραρκου, Τηρηνητεία, Λεύκιος Γενύκιος Λευκίου Τηρηϊντεία, α, Λεύ-
 κίος Πλαττώριος Λευκίου Παπειρία, Μάραρκος Λόλλιος Κοϊντου Μενηνία, Γάτιος
 εΐλιος Σέξτου Καμιλία, Γναϊος, Αύφίδιος, Ουελείνα, Λεύκιος, Ἀνθέσιος, Σαβα-
 τείνα, Μάραρκος γνήωμην ἀπεφήνατο τα [φ ὄς καλεΐται]

Εἴστιν ἐκ τούτου τῆσϋ

υμ(β)ην

ἄποδε

όριον

ια

Bu fevkalâde mühim olan vesika hakkında, bunu alâkadar eden ve okun-
 ması zarurî bulunan eserlerin nedreti dolayısıyla, etraflı fikir yürütmiye giriş-
 meksizin şimdilik muhtevasının yalnız en mühim noktalarına işaret etmek iste-
 rim. Bu vesika; Roma ailelerinin en kibarlarından 54 azanın teşkil ettiği âyan
 komisyonunun bir kararını ihtiva etmektedir. Romalıların Anadoluyu işgalle-
 rinin ilk senelerine tesadüf eden bu komisyon, esas itibarile Bergama ve İzmir
 şehirlerinin arazi münazaatını hallederdi. Fakat görünüşe bakılırsa bu me-
 yanda icap eden mabet arazisi hakkında etraflı tetkikat yapmıştır. Anadolu
 hafriyatının son senelerde meydana çıkardığı vesaikin en mühimlerinden biri
 olduğu muhakkak bulunan bu vesikanın tamamen istifadeli bir hale konması
 tabiatile hafriyatın hitamından ve bu mevzuu alâkadar eden bol kitabiyatın
 mütaleasından sonra mümkün olabilecektir. Çünkü bu kitabenin bulunduğu
 odada hafriyata devam edilecek olursa daha diğer parçaların ele geçmesi ih-
 timali vardır.

Namazgâh hafriyatının şimdiye kadar elde edilen neticesi telhis edi-
 lecek olursa: Meydana çıkarılmış olan tesisatın kubbelerinin garip yapılış
 tarzı inşaat tarihi bakımından fevkalâde mühimdir. Roma devrine ait eski
 pazar yerinin meydana çıkarılması dolayısıyla topoğrafik araştırmalar için
 yeni, belki de en mühim bir istinat noktasının elde edilişi daha az ehemmi-
 yetli değildir.

Bu kadar muvaffakiyetle başlanan işe aynı suretle sameredar bir şe-
 kilde devam edilerek neticelendirilmesi çok arzu edilir. Bu neticeden ilim
 âlemi büyük bir kazanç elde etmiş olacaktır.

OĞUZ DESTANINDAN BİR PARÇA

* * *

Topkapı Sarayı kütüphanesinde mahfuz olan ve islâmiyetten sonraki devirlere aidiyeti anlaşılan bu vesikanın ifadesi Dede Kurkutunkine pek benzemektedir. Bu itibarla her ikisinin aynı zamanda vücuda geldiği zannedilebilir. Bu vesikada Dede Kurkuttan farklı bazı cihetler vardır:

- 1 — Tertip tarzının şayanı dikkat oluşu:
 - a) Oğuzu medih,
 - b) Oğuzla dua,
 - c) Ozanı medih,
 - d) Kahramanları tavsif,
 - e) Her kahramanı ayrı ayrı tavsif.
- 2 — Kitabı Dede Kurkutta olmıyan bazı isimler:
Alp Ariz Bey, Urulmuş Han, Etil veya Atıl Alp (Attila), Selim oğlu Karaman gibi.
- 3 — Bazı isimlerin Kitabı Dede Kurkuttan ayrı yazılması:
 - a) Bamsı Böyrek (Kitabı Dede Kurkutta). Bay Barı (Vesikada).
 - b) Kitabı Dede Kurkutta Tepegözü Öldüren Busattır. Halbuki Vesikada Urulmuş Handır.
 - c) Kitabı Dede Kurkuttaki Deli Dumrul Vesikada Tuğrul Sultan adile geçer.

Mühim bir tarih ve dil vesikası olan bu parçanın alâkadar bilginler tarafından mütalea ve tetkikini kolaylaştırmak için kopya ve transkripsiyonunun neşri faydalı görülmüştür.

1 — Gün doğusu gen yerden kopan Oğuz, gümüş göklü ban evlü bargâhlu Oğuz, arı suya ya dıkta abdestlü Oğuz, alın yerde koydukta namazlı (Oğuz).

2 — Bir tanrıyı bilüp arı din serveri Muhammedün nebi dilde yadlu Oğuz, ala halı örün, [1] döşekli Oğuz, kabzası altunlu kerdikli Oğuz, kızları (kıymetli).

3 — Yiğitleri mürüvvetlü, kocaları taatlü, hürmetlü Oğuz, göğüslüce kara dağları (göğüslüce kørklü yaylaları arı) yaylalı Oğuz, kutuluca dağ salları kışlaklı (Oğuz).

4 — Kanlı kâfir ellerinden haraç alan Oğuz, haraç vermeyeni kıran Oğuz, ağayilde [2] bulun [3] süren Oğuz, evin barkın oda uran Oğuz.

[1] Örün Divan I. 120 beyaz.

[2] Agayil = ağıllar. Gidişat gibi yanlış cemi olsa gerek. Bakınız Dede Korkut

Sahife 11, Satır 2.

[3] Bulun Kitabüldrak. Sahife 47 esir, malı ganaim.

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...

5 — Akça koyun yahnılı Oğuz, aşığı uzun al çerdiği binetlü Oğuz, çadır çangalı uzun, ulu beyler yığnağı devletlü Oğuz, Bayındır Han.....

6 — Oğuz, Ulaş Salır Kazan Beyler Beylü Oğuz, Emir Süleyman uğurlu Oğuz, Dede Korkut biliklü Oğuz.....

7 — Daş Oğuz Beyler Beylü Oğuz.

8 — Yarlıcun [4] Allah olsun, yalavacın Muhammed olsun, doğar günün çoğacı, [5] tusgu günün yatusu, [6] körkü evin aydını, doğalıdan devletlü ulaludan saadetlü.

9 — Ulu sultan budağı gazi hanın torunu, kara bulut ürkünü, [7], kara dağın kaplanı kara şahin yavrusu, sarı sazın arsları.

10 — Kaytabanın [8] buğrası, Dede Kurkut biliklü, Salır Kazan saadetlü, Emir Süleyman uğurlu, Bayındır Han devletlü, yağı görse yardımcı, düşman.

11 — Görse durumlu, Türküstanın direği, tülü kuşun yavrusu, ulu beyler yığnağı, akça çadır çangal (1) u, ala halı örünlü, akça koyun yahnılı.

12 — Yalın gelse donadan, acın gelse doyuran, ağın [9] basıp dizin çöküren, divan durguran külçünün kücün sıran [10].

13 — Küçsüze malın veren, kanlı kâfir ellerinde kan kaşandıran, [11] karabaşların bunlulan, [12] oğlancıkların ağladan, tavukların kığılda-(ta) n [13].

14 — Oğlancıkların ağlatmayan, tavukların banlatmayan, [14] nakusların çaldırmayan Otman Oğlu.

15 — Altında ak boz atın göndermesin, [15] dolamlı [16] begit [17] donun sökölmesin, alın başta kunt [18] aşığın [19] yuğrulasın.

16 — Kaya keser gök kılıcın gedilmesin üç sinirlü katı yayın yasılmasun, üç yelekli kayın okun düşmanına doğru varsın.

17 — Yazılı gelen sofraların dürülmesin, kaynadılan kazanların soğulmasın, ay altında yürüyen düşmanın Allah ursun, Gün altında.

[4] Beraber bakınız: Yarlıgayıcı Radloff III. 143.

[5] Çoğac, cogaş Divan III. 92. 3. şule, şüa.

[6] Yat Divan II. 111. füsün, güzellik.

[7] Ürkün, ürgün Divan I. 99. 10. dehşet.

[8] Kaytaban: Bakınız Dede korkut 11. 3.

[9] ag. Divan I. 76. 11. iki but arası.

[10] Sımaf: Radloff IV. 602 kırmak.

[11] Kaşandırmak: Divan II. 122. 15. tebevül ettirmek.

[12] 33 inci satırda da geçer.

[13] Kığıldatmak. Radloff II. 707.

[14] Banlatmak: Öttürmek. Anadolu.

[15] Kötermek. Radloff II. 1276 Kaldırmak.

[16] Dolam Radloff III. 1719 Tomar halinde sarılmış hâl.

[17] Bek Divan III. 8. 13 sağlam, bekitmek: Tabkim Radloff IV. biket Kırgızlarda

mevkı müstahkem.

[18] Kunt Radloff II. 911 sağlam.

[19] Aşuk, yaşuk Divan I. 64. 15. miğfer.

18 — Yürüyen düşmanın gün yandırsın, sandığınla bağlamarı hak ergürsün, ava varan yiğitlerin avlu gelsin, akına varan.

19 — Kulların örünlü gelsin, agayilda ak bulun sürüp busuklu [²⁰] gelsin..... alay olsun, duttuğun işler kolay.

20 — Gelsin yardımcın Allah, Yalavacın Muhammed olsun, Dede Korkut biliklü yedi bilüsin versin, Emir Süleyman Uğurlu (yedi uğurun versin).

21 — Salır Kazan saadetlü yedi saadetin versin, Bayındır Han devletlü yedi devletin versin, Alp Arız [²¹].

22 — Versin, bıyığı kanlı Büğdüz Emen heybetli yedi heybetin versin.

23 — İçin ulansın, yanın yayılsın, sana yaman sınanlar ot gibi üzölsün, toprak gibi savrulsun, düşmanın başak.

24 — Başağını eşek yesin, eşeğin dahi kurt yesin, dursun dönsün, buçuk kile darı değirmanı iletsün, değirmanı bozuk bolsun.

25 — Geçmiş bolsun, etmeğini koynuna koyup yola gitsün, yolda eletüp..... Düşmüş bolsun.

26 —yerenin yılan bilür, burulu [²²] yonca halin borsuk bilür, yedi dere kolhısın dilkü bilür, çuvaldız kıymetin nükeri bilür ağır.

27 — Yükün hengini [²³] katır bilür, yedi yollar ayırdın deve bilür, ar ağırın ar yeynisin eren bilür, kara başa ağır gelse beyni bilür, gen yerler

28 — Otlagın geyik bilür, datlı suyun halin kulan [²⁴] bilür, er nakesin er cömerdin ozan bilür, karşı yatan kalbı senri [²⁵].

29 — Kara dağları aşup gelen ozan olsun, kayna akan mal [²⁶] ırmakları geçüp gelen Ozan olsun, kazlık [²⁷] atınıza binüp.

30 — Kaftan donunuz giyen Ozan olsun, ağır ak altın ak akçanuz alan Ozan olsun.

31 — Sarp hisar duma [²⁸] donlu salkum solkum don giyen konur atın oynadan, yağı görse yardımlı, düşman görse durumlu, Türküstanın.

32 — Direği tülü kuşun yavrusu, kanlı Kâfir ellerinden adlu Hurasana ad çağırdan Akça hisarın eglık salıp [²⁹] alan, körklü yüzlü güzel.

33 — Kızların, oğlanların bulun süren, kanlı kâfir ellerine kan kaşandıran, karabaşların bunlunan, oğlancıkların ağlaştıran, itlerin.

[²⁰] Buşug aşı Divan I. 311. 2 bir seyahatten dönüşte verilen yemek.

[²¹] Arız. Divanda Arvuz diye bir ad vardır. I. 88. 11.

[²²] Burumak: Güzel kokmak. Divan II. 6. 6.

[²³] Bakınız: Hengel: Fazla yorgunluk Anadilden Derlemeler 165.

[²⁴] Kulan: Yaban eşeği Divan I. 184. 10.

[²⁵] Senir. Divan III. 268. 9 dağın burnu. Sınır Radloff IV. 687 dağın yamacı. Tepe

[²⁶] Mal: Radloff IV. 2125 = mol = bol. Aynı manada ve şekilde Sumercede de vardır.

[²⁷] Simey vilâyetinde bir dağ adıdır. Bu havalide bilhassa at beslenir. Beraber bakınız: Tan mecmuası. 1925 N. 4.

[²⁸] Hatırlayınız Diimi Anadilden Derlemeler 102 yünden elbiselik dokuma.

[²⁹] Eglık = egrik. Egirmek: Muhasara etmek Divan. I. 156. 11.

34 — Uluşturan, tavukların kığıldaştırın, Ulaş oğlu Salur Kazan Bey, Kara taşı kırmadıkta kül eyleyen, dağı.

35 — Daşa buşusundan [³⁰] duman çöken, Kara dere ağzında..... kara yeri kertüp beşik kılan, kara buğra derisinden bağirtlak.

36 — Düzen, altı ay Hancerkit hisarında dutsak olan, Kazan Beyin kardaşı Kara Küne Bey, doksan deriden kürk olsa.

37 — Topuğun örtmeyen, dokuz deriden şepkülâh olsa tülügün örtmeyen, doksan koyun dovgalık on koyun öyünlük yetmeyen.

38 — Dokuz yaşar cüngü [³¹] silküp atan, kıynağında [³²] göğde dutan, at başın yalmayup bir gez yudan, Afrasiyap oğlu.

39 — Alp Arız Bey..... Deve geturmezdi anın yayın, koşa [³³] burçta eğlenmezdi anın okı, Yağırıkçı oğlu Yazır.

40 — Kondan, Bıyığın ensesinde üç gez döken, kahıdıkta [³⁴] kartmına [³⁵] kan kaşandıran Kara gözü kanın dönen.

41 — Yir evreni yılan, ademiler evreni Ucen oğlu Emen Bey, Demirkapı derbendin depüp yıkan, doksan dokuz kal'anın.

42 — Kilidin alan, Sarı Sandal Kızına nikâh kılan, alınmadık yerlerden haraç alan, yasılmadık düşmanı yasan gök kâfir.

43 — Ellerini basan Etlərşe oğlu Etil Alp. Yedi yıl Elbürze sefer kılan, kaydıp [³⁶] dönen Kayan Pusat. Kardaş kanın alan.

44 — İt Depegözü öldürüp Kalın Oğuzda ad koyan Urulmuş Han. Ban hisarından parlayup uçan, altı batman.

45 — Som demürü ayağından kıran, apıl apıl yürüyende boğa yiyen, zıvıl zıvıl zıvılayanda yılan yiyen on altı yıl Bayburt.

46 — Hisarında dutsaklık çeken, baldırı uzun Baldırşadın hakkın alan, yüce yerden alçak yere göz gözeden Bay Böre (Böyrek) oğlu.

47 — Bey Barı yiğit. Kalın Oğuz ellerinden kalkıp varan, kırk yiğidin yanına salan, kanlı kâfir ellerine aşan.

48 — Kaynar akar mal ırmakların geçen, gariplik ellere gafil düşen, arslanile boğasın, buğrasın, güreçsin öldüren, otuz.

49 — Dokuz yiğidin kanın alan, adlu Oğuzda ad koyan, sarı donlu Selcen kızını alan Kanlı Koca oğlu Kan Turalu.

50 — Selim oğlu Karamanı sevüp Tanrı yaratan ulu Sultan budağı, altın köprü yapan, azrayille savaş kılan, salkum solkum don giyen, sakar atın oynadan.

51 — Tokuş Koca oğlu Tuğrul Sultan dum ediği duma donlu dört

[³⁰] Buşu: Sıkıntı. İç puşmek = Can sıkılmak. Gazap manasına da gelir.

[³¹] Çünkü büyük barkeş deve Çağatay lûgati 142.

[³²] Kıynak: Pençe.

[³³] Koşa: Çift. Koşam avuç A. D. 246.

[³⁴] Kaktımak: Hiddat etmek. Anadolu.

[³⁵] Garinden muharref olsa gerek = düşman.

[³⁶] Kaytmak Çağataycada: Avdet etmek.

bin erin serveri Kazan Beyin gariplikte yoldaşı, Kayan Selçik Oğlu Deli Dundar Bey.

52 — Kara dağın kurdu, kara kaya kaplanı, kara şahin yavrusu, kara donlu atın oynadan Alp Rüstem, Büküşlü Bekdeş kanın alan, Kalın Oğuzda ad koyan.

53 — Karabaşına oğlanlığında kıyan, Ucen Oğlu Emen Beyden öcün alan, Ekşi Koca Oğlu Okçu Kozan, sarı sazda ulalan, sarı arslan südün emen.

54 — Sazda büyümüş saz delüsü günün günden yek olsun, dünün dünden yek olsun, demün demden yek olsun, nefesin geçkin olsun, kılıcın keskin.

55 — Olsun, Hızır yoldaşın olsun, koba koba (tağladım), er bunaldırdım buşkunumda ben Kazan,..... ?..... er bunaldırdım.....

56 — Kaytabanın buğrasydım, er bunaldırdım, kükredikte kar (a) kayada anrar arslanilen = kaplanilen ben Kazan sarup er bunaldırdım..... sarup.....arslan.

57 — Er bunaldırdım, karabulut ürküniydım sualıp yere barcın (?) [37] satardım. Ben Kazan. Karacığın Cilban dağından kâfir taş uçursa.

58 — Kaba uyluğun dutan ben Kazandım, Karanı [38] donlu Harın yağı erse kanlı suya kılağuzluk eden ben Kazandım. Kalbı senri kara dağın salında kaplı taş.

59 — Kara derbende kör düşman gelse yine kaydıp ol düşmana önden depüp giden gene ben Kazandım. Katı yaylar sındırıp elde kabza koyan ben Kazandım. Kayın.

60 — Oklar atıp yelek koyan alda ben Kazan idim. Bin erin gördüğümde ben Kazan bıyık burmadım, beş bin erin gördüğümde ben Kazan.

61 — Buşanmadım, on bin erin gördüğümde oynum demedim, yirmi bir bin erin gördüğümde yerinmedim, otuz bin erin gördüğümde utanmadım, kırk bin.

62 — Erin gördüğümde kıpınmadım, elli bin erin gördüğümde el vir-medim, altmış bin erin gördüğümde alpım dimedim, yetmiş bin erin gördüğümde yılmadım, seksen bin.

63 — Erin gördüğümde seğsenmedim, doksan bin erin gördüğümde dolanmadım, yüz bin erin gördüğümde ben Kazan yüz döndürmedim, kara tülü konur.

64 — Atun kolanın katı çektim, sağdan girdim soldan çıktım, soldan girdim sağdan çıktım, arı dinli körklü Muhammedi yade getürdüm.

65 — Allahın inayetinde Muhammed mucizatında ol yağryı anda bastım alpım yiğitim dedim, bu diyende öğünmen öğünmen. A Beylerim öğünürse yer öğün (sün).

[37] Barcın: diba. Divan I. 107. 15.

[38] Muzlim, siyah.

[39] Kıpınmak = göz kırpmak.

[40] Seğsenmek = Korkmak.